

DANNE NORDLING:

Missvisande om etik

Kan etik handla om vad som helst? Det är en fråga som man har anledning att ställa efter att ha läst boken "Etik i verkligheten" under redaktion av Lennart Möller och med förord av Anders Wijkman. Etik har under lång tid handlat om "moralens teori". Men efter värdenihilismens och emotivismens härjningar under 1900-talet har ordet moral fått en lätt suspekt klang. När nu intresset för moraliska problemställningar upplever en renässans har debattörerna försiktigtvis mera talat om etik än om moral trots att de egentligen inte avsett att behandla de mera abstrakta etiska problemen.

Etik i verkligheten. En serie debattinlägg. Redaktör Lennart Möller. Cordia 1991

Moraliska frågor handlar oftast om konkreta problem: man kan t ex ha som moralisk princip att aldrig ljuga. Ett antal sådana principer skulle kunna kallas ett moraliskt regelsystem. Men idag används ofta benämningen att man har "en etik". Ett företag kan då ha sin etik, börsmäklare sin och läkare sin etc. Reglerna kan inte sällan framstå som helt auktoritära eftersom de inte underbyggs med någon ytterligare argumentation. Det är däremot kring rättfärdigandet av de moraliska reglerna som den klassiska etiken byggts upp.

En utilitarist kan t ex hävda att man inte bör ljuga därför att detta minskar den totala lyckan i samhället. En kantian anser däremot att ljugandet strider mot den metafysiska princip som kallas det kategoriska imperativet. Och enligt den judisk-kristna etiken strider ljugandet mot

den vilja som manifesterats av ett outgrundligt transcendent väsen. Rimligheten i sådana här etiska teorier kan diskuteras rationellt utan att man förfaller till auktoritärt moraliserande.

Anders Wijkman uttrycker i sitt förord en klar sympati för den konfessionella etiken när han citerar Leszek Kolakowskis farhågar inför den fortgående sekulariseringen. Utan transcendentala "tabun" skulle det enligt Kolakowski inte finnas "rationella skäl att t ex respektera mänskligt liv och mänskliga rättigheter". Detta är avsett som en kritik mot rationalismen form av vetenskap och teknik. Men i själva verket innebär detta synsätt en farlig förenkling eller rentav en förväxling av rationalitet och utilitarism.

Det förefaller som om Wijkman inte förstått att ett samhälle präglad av en etik som syftar till "största möjliga lycka åt största möjliga antal" alltid kommer att "behandla människor som utbytbara maskindelar" vare sig detta grundats på "rationalitet och ekonomi" eller på känslor och godtycke. Jag är dessutom övertygad om att i praktiken kommer offren av vissa människor att bli ännu mer omfattande om man överger rationalitet och ekonomi som rättesnöre (Sovjet).

Mot utilitarismen, som Wijkman kallar rationalism, vill han sätta "det kristna arvet" vilket också går igen i flera av de andra uppsatserna i boken. Det behövs tydligen heliga tabun som inte går att rationellt motivera. Att förankra etiken i det utomvärldsliga kan möjligen vara effektivt om man har att göra med enklare själar. Men i ett modernt samhälle med en sekulariserad tradition är varje sådant försök dömt att misslyckas.

Varför kan inte Wijkman och andra i

stället erkänna att en betydande del av den judisk-kristna etiken också är möjlig att motivera på rationella grunder? Utilitarismens kollektiva lyckomaximerande kan mycket väl ersättas med förnuftiga principer som befördrar det gemensamma bästa utan att offra en del av de deltagande individerna. På de sista raderna i Wijkmans förord antyder han att det kanske ändå inte är outgrundliga och heliga principer som är allena saliggörande genom att citera den s k gyllene regeln ur Jesu bergspredikan. Denna princip kan ges en mycket rationell tolkning: den som vill att andra skall vara rättfärdiga mot en själv bör vara rättfärdig mot andra (t ex vad gäller att inte skada andra, hålla avtal och ge lön efter förtjänst). Kolakowski har helt enkelt tagit miste och Wijkman har inte tänkt igenom sin etiska hållning.

Ännu mer löst grundad är Barbro Westerholms framställning om "gen-etiken" — dvs de moraliska problem som uppstår vid tillämpningen av den moderna gentekniken. Efter långa tekniska beskrivningar av den nya teknikens förutsättningar och möjligheter avslutar hon med att vissa av dessa möjligheter "inte kan accepteras" och bör förbjudas. Det finns inte en tillstymmelse av etisk diskussion i hennes bidrag. Hennes moraliska argument har inte större bärighet än om hon istället skrivit "genterapi — fy!" eller "selektiv abort — usch!". Sådana ställningstagande kan varje amatör också åstadkomma.

Det var just mot denna typ av auktoritärt moraliserande som värdenihilismen med sådan framgång vände sig under början av 1900-talet. Saken blir inte bättre av att också Georg Klein vid Karolinska institutet i en intervju i boken upprepar

Westerholms nedklubbning av den etiska diskussionen i dessa frågor. Vår tids Hägerström har en lätt match att hävda att etiken i verkligheten kan likställas med "en papegojas pladder".

Det vore beklagligt om så skulle ske eftersom den seriösa etiken har mycket att säga oss. Ett viktigt område för etiken är analysen av problemen för att åstadkomma det gemensamma bästa. I sitt bidrag om miljöförstörelsen snuddar Karl-Henrik Robért åtminstone vid denna fråga. Hans uppsats handlar visserligen till största delen om en allmän genomgång av olika miljöproblem vilken till nöds skulle kunna motiveras med Sokrates' tes att om man vet det rätta så gör man det rätta.

Men numera vet vi att det individuellt rationella inte alltid är till gagn för det långsiktiga gemensamma intresset. Det är rationellt för en individ att delta i miljöförstörelsen eftersom den personliga uppoffringen att satsa på miljöskydd är mycket större än den nytta detta åstadkommer om man är ganska ensam om sin miljöomsorg. Om man kunde lita på att andra också värnade om miljön skulle den personliga offerviljan bli flerfaldigt större, menar Robért.

Detta är ett klassiskt exempel på dålig moral. Vilken är då den etiska lösningen på problemet? Robért har ingen lösning utan han önskar litet uppgivet "en etik som förmedlar känslan av värdegemenskap" utan närmare specifikation. Den närmast till hands liggande etiska lösningen är emellertid att vi alla som skadas av den miljöförstörelse verksamheten har rätt till gottgörelse för skadan. Om miljöförstörelsen inte har råd att betala gottgörelse får han satsa på miljöskydd eller upphöra med verksamheten.

Denna etik bygger på talionsprincipen ("lika-för-lika-principen") och är av mycket gammalt datum. Tanken att man har en moralisk skyldighet att göra rätt för sig har dock försvagats under 1900-talet. Kanske är detta en av orsakerna till att miljöförstörelsen fått gå så långt. Om det-

ta handlar emellertid inte boken "Etik i verkligheten". De tolv författarna förefaller i stället att ha passat på att utnyttja intresset för ämnet etik för att få ut sina åsikter i högst allmänna frågor under en missvisande men säljande varubeteckning.

Pärmar för inbindning av årgång 1991

kan rekvireras från Svensk Tidskrifts expedition, tel 08-667 59 55, eller genom insättning av kronor 70:- på postgiro 7 27 44-6